

A fajtahasználat alakulása Magyarországon

Tóth Imre

Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet
Budapest, Keleti Károly út 24., H-1024

Az 1973 és 1999 közötti időszakban 241 millió db ültetési anyagot használtunk fel, melyből 3000 db/ha mennyiséget figyelembe véve 80.343 ha szőlőültetvény létesült. A 2000-ben és 2001-ben végzett telepítésekkel együtt meghaladta a 83.000 hektárt. A telepítésekben a fehér borszőlőfajták aránya a Chasselas és Irsai Olivér fajtával kiegészítve – melyeket zömében borkészítésre használnak – meghaladta a 70 százalékot, a vörös borszőlőfajták aránya 22,56% volt (ez az oka a jelenlegi vörösbor hiánynak), a csemegeszőlő fajták aránya pedig 15,22%, Chasselas és Irsai Olivér nélkül alig haladta meg az 5 százalékot. A telepítések jelentős része a már kevésbé piacos Olasz rizling, Rizlingszilváni, Zala gyöngye, Chasselas, Zöld veltelini, Kunleány, Kövidinka fajtából létesült. Kevés telepítés történt a ma keresett Chardonnay, Sauvignon, Cabernet sauvignon, Cabernet franc, Merlot és Pinot noir fajtákból (1. táblázat).

A korábban elterjedt fagyérzékeny és csak jó évjáratokban minőséget adó pontuszi fajtákkal (Kadarka, Kövidinka, Ezerjő, Piros szlanka) szemben előtérbe kerültek a jobb

fagyűrűsű, magas művelésre jobban alkalmas, az évjáratok többségében minőséget adó occidentalis és orientalis fajták. Jelentős volt az új szőlőfajták telepítési aránya is, mely megközelítette a 25 százalékot, ezen belül kiemelkedett a Zala gyöngye, Cserszegi fűszeres, Bianca, Kunleány, Ezerfürtű, Zengő, Zenit és a honosított Királyleányka és Zweigelt felhasználása. A minőségi borszőlőfajták felhasználási aránya fokozatosan emelkedett, 1999-re meghaladta a 90 százalékot. Más kérdés, hogy a szakirodalom szerint minőségi fajtaként besorolt egyes fajtákat (pl. Rizlingszilváni) a piac kevésbé igényli, alacsony a felvásárlási ára.

Az utóbbi években a fajtahasználat a piaci igényekhez alkalmazkodott, a vörös fajták aránya meghaladta a 60%-ot,

Szőlő ültetési anyag felhasználás alakulása
1973–1999 között

1. táblázat. Szőlő ültetési anyag felhasználás alakulása
1973–1999 között

Fehér borszőlőfajták

Fajta neve	Felhasznált mennyiség ezer db	Felhaszn. arány (%)	Telepített terület ha	Felhaszn. sorrend
Olasz rizling és klónjai	17588,3	7,30	5862,8	2
Rizlingszilváni és klónjai	15972,6	6,63	5324,2	3
Zalagyöngye	12390,9	5,14	4130,3	5
Chardonnay és klónjai	11855,0	4,92	3951,7	6
Ottonel muskotály és kl.	8173,6	3,39	2724,5	9
Zöld veltelini és klónjai	7965,9	3,30	2655,3	10
Rajnai rizling és klónjai	7031,4	2,92	2343,8	11
Furmint és klónjai	6332,8	2,63	2110,9	12
Tramini és klónjai	6261,9	2,60	2087,3	13
Hárslevelű és klónjai	5929,1	2,46	1976,4	14
Cserszegi fűszeres és kl.	4748,1	1,97	1582,7	16
Királyleányka és klónja	4639,0	1,92	1546,3	17
Kunleány	4606,3	1,91	1535,4	18
Szürkebarát és klónjai	4013,9	1,66	1338,0	21
Kövidinka és klónjai	3740,8	1,55	1246,9	22
Zenit és klónjai	2633,9	1,09	878,0	24
Sauvignon és klónjai	2472,1	1,03	824,0	25
Egyéb fajták	23610,3	9,80	7870,1	–†
Összesen:	149965,9	62,22	49988,6	–

Forrás: OMMI

Vörös borszőlőfajták

Fajta neve	Felhasznált mennyiség ezer db	Felhaszn. arány %	Telepített terület ha	Felhaszn. sorrend
Kékfrankos és klónjai	23095,0	9,58	7698,3	1
Zweigelt	9043,4	3,75	3014,5	8
Kékoportó és klónjai	5422,5	2,25	1807,5	15
Merlot és klónjai	4210,7	1,75	1403,6	19
Cabernet sauvignon és kl.	4017,8	1,67	1339,3	20
Cabernet franc és klónjai	3344,5	1,39	1114,8	23
Pinot noir és klónjai	1334,1	0,55	444,7	30
Egyéb fajták	3903,5	1,62	1301,1	–
Összesen:	54371,5	22,56	18123,8	–

Csemegeszőlő-fajták

Fajta neve	Felhasznált mennyiség ezer db	Felhaszn. arány %	Telepített terület ha	Felhaszn. sorrend
Chasselas és klónjai	14381,7	5,96	4793,8	4
Irsai Olivér és klónjai	9618,2	3,99	3206,0	7
Csabagyöngye	2240,3	0,93	746,8	26
Pannónia kincse	1984,8	0,82	661,6	27
Szőlőskertek k. m.	1693,5	0,70	564,5	28
Cardinal	1363,3	0,56	454,4	29
Favorit	1061,7	0,45	353,9	31
Egyéb fajták	4350,4	1,81	1450,0	–
Összesen:	36692,9	15,22	18123,8	–
MINDÖSSZESEN:	241030,3	100,0	80343,4	–

Forrás: OMMI

2. táblázat. Fajtahasználati arány változat csoportok szerint (1973–1999)

Megnevezés	Ültetvények fajtaaránya	Felhasználási arány az ültetési anyag alapján %**					
		1965*	1973–1995	1995	1996	1997	1998
Occidentális fajták	22.8	35.2	43.5	50.0	55.9	54.6	55.1
Oriental fajták	8.6	31.3	19.9	22.0	16.8	21.6	21.4
Pontian fajták	55.0	6.6	10.6	10.1	9.9	6.6	7.5
Intraspecific fajták	X	17.2	19.9	14.0	15.3	14.7	13.3
Interspecific fajták	X	9.7	6.1	3.6	2.1	2.5	2.7
Direkttermő fajták	13.6	–	–	–	–	–	–
Összesen:	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Fajtahasználati arány minőségi csoportok szerint 1973–1999 között

Megnevezés	Ültetvények fajtaaránya	Felhasználási arány az ültetési anyag alapján %**					
		1965*	1973–1995	1995	1996	1997	1998
Minőségi borszőlőfajták	60.0	71.9	80.7	89.3	91.9	93.8	91.5
Asztali borszőlőfajták	21.5	12.2	2.1	1.9	2.3	1.9	1.5
Csemegeszőlő fajták	4.9	15.9	17.2	8.8	5.8	4.3	7.0
Direkttermő fajták	13.6	–	–	–	–	–	–
Összesen:	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Fajtahasználati arány a felhasználás célja szerint 1973–1998 között

Megnevezés	Ültetvények fajtaaránya	Felhasználási arány az ültetési anyag alapján %**					
		1965*	1973–1995	1995	1996	1997	1998
Fehér borszőlőfajták	60.9	63.7	49.8	51.9	55.4	31.9	32.9
Vörös borszőlőfajták	34.2	20.4	33.0	39.3	38.8	63.8	60.1
Csemegeszőlő fajták	4.9	15.9	17.2	8.8	5.8	4.3	7.0
Összesen:	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Forrás: * Kozma, Pál: Szőlőtermesztés 2. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1966.

** OMMI

*** Becsült adat

ezen belül a Cabernet sauvignon fajta felhasználási aránya egy évben megközelítette a 22%-ot, a Kékfrankos, Cabernet franc, Merlot, Pinot noir fajtát is előtérbe helyezték. A fehér fajták aránya nagymértékben visszaesett, az Olasz rizling fajta használata egyre mérséklődött, viszont növekedett a Chardonnay, Sauvignon fajták aránya. Az új fajták felhasználása csökkent, különösen a fajhibrideké, mely a korábbi 10%-ról 2,5%-ra esett vissza, ennek zöme toleráns csemegeszőlő. Az új fajták közül fokozódott a Bfórkadarka, Blauburger, Turán, Nero és Pölöskei muskotály felhasználása, ugyanakkor nagymértékben visszaesett a Zalagyöngye, Zengő, Zenit és Ezerfürtű telepítése (2., 3. és 4. táblázat). A szőlő telepítések fokozását a fajtaszerkezet javításának szükségessége is indokolja.

Az alany fajták felhasználásában a Teleki 5C és a Teleki-Kober 5BB dominált, mely kiegészült a Teleki-Kober 125AA-val és a Teleki-Fuhr S.O.4 fajtával, a többi fajtából

csupán néhány hektárral rendelkezünk vagy kísérleti jelleggel használják (5. táblázat).

A fajtahasználatban negatívumnak számít, hogy néhány fajta kivételével (Olasz rizling, Rajnai rizling, Furmint, Hárslevelű, Cegléd szépe, Kadarka, ahol általános volt a klónok, szubklónok használata), a fajták többségénél csupán néhány klónnal rendelkezünk, mely a monoklon használat veszélyét rejti magában, az egyes fajták esetében a génspektrum káros csökkenéséhez vezethet. Egyes fajtákból nem rendelkezünk klónnal, így ezekből az alapfajta szaporítóanyagát használtuk.

A korábbiakban a szőlőfajták klónozásában kiemelkedő eredményt ért el Németh Márton, aki kidolgozta a szőlőfajták klónszelekciónak négylépcsős módszerét, klónozta a Furmint, Hárslevelű, Olasz rizling és Kadarka fajtát. Bereznai László a Cabernet franc, Kékmedoc és Cabernet sauvignon; Kiss Ervin az Olasz rizling, Szürkebarát és Rajnai rizling; Király Ferenc a Furmint; Lengyel Béla és

3. táblázat. Szőlőfajták felhasználási arányának változása 1973–1999 között

Fehér borszőlőfajták

Fajták	Felhasználási arány %					
	1973–1995	1995	1996	1997	1998	1999
Olasz rizling és klónjai	7.49	9.53	10.23	5.67	3.01	1.52
Rizlingszilváni és klónjai	7.01	1.62	0.67	3.26	0.45	0.24
Zalagyöngye	5.47	1.11	0.45	0.46	0.27	0.23
Chardonnay és klónjai	5.47	6.30	10.12	17.21	8.24	10.07
Ottonel muskotály és klónjai	3.57	1.80	0.42	0.43	0.93	1.19
Zöld veltelini és klónjai	3.49	2.00	0.87	1.52	0.31	0.16
Rajnai rizling és klónjai	3.06	1.99	2.12	0.81	0.45	0.60
Tramini és klónjai	2.74	0.34	0.50	0.03	0.48	0.92
Hárslevelű klónok	2.51	0.52	2.34	1.50	1.22	1.89
Furmint klónok	2.53	5.85	2.81	6.23	4.54	2.82
Kunleány	2.03	0.00	0.00	0.00	0.62	0.25
Királyleányka és klónjai	2.03	0.54	0.50	1.00	0.22	0.23
Cserszegi fűszeres	1.92	1.70	3.29	4.77	1.60	1.88
Kövidinka és klónjai	1.66	0.01	0.16	0.00	0.03	0.01
Szürkebarát és klónjai	1.53	3.22	5.98	5.46	2.66	1.72
Zenit és klónjai	1.11	2.25	0.61	2.43	0.26	0.26
Sauvignon és klónjai	0.99	1.51	0.87	0.78	0.63	3.42
Egyéb fajták	10.09	9.54	5.70	3.94	6.08	5.86
Összesen:	63.72	49.83	47.64	55.40	32.00	33.27

Forrás: OMMI

Szőlőfajták felhasználási arányának változása 1973–1999 között

Vörös borszőlőfajták

Fajták	Felhasználási arány %					
	1973–1995	1995	1996	1997	1998	1999
Kékfrankos és klónjai	9.35	7.48	10.06	11.16	14.54	14.58
Zweigelt	3.82	3.97	4.29	3.18	1.99	2.12
Kékoportó és klónjai	2.28	1.40	5.40	0.85	1.02	1.00
Merlot és klónjai	1.48	1.45	1.73	4.43	6.65	8.16
Cabernet franc és klónjai	1.21	3.84	1.55	2.90	4.94	5.60
Cabernet sauvignon és klónjai	0.59	9.58	19.70	11.18	21.94	15.71
Pinot noir és klónjai	0.28	1.47	0.32	2.34	3.78	9.37
Egyéb fajták	1.37	3.77	1.34	2.76	9.14	5.98
Összesen:	20.38	32.96	44.38	38.80	64.00	62.52

Szőlőfajták felhasználási arányának változása 1973–1999 között

Csemegeszőlő fajták

Fajták	Felhasználási arány %					
	1973–1995	1995	1996	1997	1998	1999
Chasselas és klónjai	6.28	3.87	1.64	2.10	1.00	1.14
Irsai Olivér és klónjai	4.26	1.73	0.31	0.31	0.27	0.35
Csaba gyöngye	0.98	0.76	0.44	0.20	0.19	0.22
Pannónia kincse	0.86	1.96	0.86	0.45	0.42	0.27
Szőlőskertek királynője m.	0.73	0.64	0.37	0.23	0.25	0.25
Cardinal	0.57	1.43	0.70	0.48	0.30	0.29
Favorit	0.44	1.27	0.70	0.45	0.70	0.30
Egyéb fajták	1.37	5.55	2.96	1.58	1.17	1.39
TOTAL:	15.90	17.21	7.98	5.80	4.00	4.21

Forrás: OMMI

4. táblázat. Új szőlőfajták felhasználási arányának évenkénti alakulása

Fajta neve	Felhasználási arány %			
	1973–1997	1998	1999	2000
Fehérborszőlő				
Bianca	0.98	0.61	0.57	0.82
Cserszegi fűszeres	1.97	1.60	1.88	1.72
Ezerfürtű	1.63	0.23	0.20	0.07
Jubileum 75	0.84	0.00	0.00	0.00
Karát	0.19	0.02	0.00	0.00
Királyleányka	1.99	0.22	0.23	0.49
Kunleány	1.97	0.62	0.25	0.95
Viktória gyöngye	0.19	0.01	0.23	0.02
Zalagyöngye	5.33	0.27	0.23	0.29
Zefír	0.24	0.00	0.00	0.00
Zengő	0.81	0.14	0.13	0.09
Zenit	1.13	0.26	0.26	0.16
Zéta	0.04	0.81	0.60	1.51
Egyéb 33 fajta	0.78	0.67	0.45	0.81
Összesen:	18.09	5.46	5.03	6.93
Vörösborszőlő				
Biborkadarka	0.28	2.27	0.72	0.43
Blauburger	0.09	3.64	3.45	5.44
Duna gyöngye	0.02	0.66	0.08	0.17
Turán	0.12	1.81	1.15	1.80
Zweigelt	3.82	1.99	2.12	3.16
Egyéb 9 fajta	0.53	0.06	0.27	0.15
TOTAL:	4.86	10.43	7.79	11.15
Csemegeszőlő				
Cardinal	0.58	0.30	0.29	0.37
Favorit	0.44	0.70	0.30	0.39
Kozma Pálné muskotály	0.11	0.24	0.15	0.21
Nero	0.20	0.17	0.13	0.20
Pölöskei muskotály	0.20	0.53	0.39	0.67
Egyéb 9 fajta	0.48	0.17	0.30	0.39
Összesen:	2.01	2.11	1.56	2.23
Mindösszesen				
Fehérbor	18.09	5.46	5.03	6.93
Vörösbor	4.86	10.43	7.79	11.15
Csemege	2.01	2.11	1.56	2.23
Mindösszesen:	24.96	18.00	14.38	20.31

Brezovcsik László a Furmint és Hárslevelű; Bakonyi Károly és Bakonyi László az Olasz rizling, Chasselas blanc és rouge, Zöld veltelini, Rizlingszilváni, Teleki 8B és a Teleki 5C; Hajdu Edit a Kövidinka; Fűri József és Visontai Erzsébet az Irsai Olivér és Cegléd szépe fajták klónozását végezte. Kozma Pál a szőlőfajták klóntípus szelekciójának módszerét dolgozta ki, melynek segítségével szelektálta a Furmint és a Kadarka fajtát; Luntz Ottokár, Lobenwein Géza és Rácsay Károly pedig a Kékfrankos, Kékoportó és Ezerjő fajtát.

A jövőre nézve megnyugtató, hogy Luntz Ottokár és Hajdu Edit Németh Márton módszerét továbbfejlesztette és kidolgozta a klónszelekció három lépcsős módszerét, melynek szerves része a klónok vírusesztelése, vírusmentesítése. A Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben, a Tokaj Kereskedőház Kutató Állomásán, Tarcalon és a Veszprémi Egyetem Mezőgazdasági Tudományi Karán, Keszthelyen több

keresett fajta klónozására, továbbklónozására (szubklón) van folyamatban. Így Keszthelyen Bakonyi Károly és Bakonyi László részvételével az Olasz rizling, a Cserszegi fűszeres, a Nektár a Chasselas blanc és rouge, alany fajtákból az 5C, 5BB, 8B és a 125AA; Pécselt Diófási Lajos és Bíróné Toma Gizella részvételével a Furmint, Hárslevelű, Cirfandli, Csaba gyöngye, Sauvignon, Zengő, Zenit, Pinot blanc, Merlot, Olasz rizling, Ottonel muskotály, Bianca, Szürkebarát; Badacsonyban Majer János által az Olasz rizling, Szürkebarát és Kéknyelű; Kecskeméten Hajdu Edit által a Chardonnay, Ottonel muskotály, Pannónia kincse és a Kadarka; Egerben Romenda Róbert által a Kékfrankos, Cabernet sauvignon, Blauburger, Kékoportó, Chardonnay; Tarcalon Marcinkó Ferenc és Éles Sándorné részvételével a Furmint, Hárslevelű, Sárga muskotály és a Kövérszőlő fajták esetében folyik klónszelekció.

5. táblázat. Alany szőlőfajták területi alakulása 1999–2001 között

Fajta neve	1999		2000		2001	
	ha	%	ha	%	ha	%
Teleki 5C	65.3185	61.402	85.4756	55.369	84.071	45.523
Teleki-Kober 5BB	20.46	19.233	33.7796	21.882	51.8147	28.057
Teleki 8B	0.0000	0.000	0.0752	0.049	0.0752	0.041
Teleki-Fuhr S.O.4	5.0639	4.760	7.13	4.619	6.8593	3.714
Teleki-Kober 125AA	9.9775	9.379	14.9831	9.706	25.4816	13.798
Binova	0.5211	0.490	0.5211	0.338	0.5211	0.282
Böerner	0.6132	0.576	1.2632	0.818	4.2659	2.310
41B M. and de G.	0.7947	0.747	1.1426	0.740	0.5347	0.290
Paulsen 1103	0.0063	0.006	0.0063	0.004	0.0021	0.001
Richter 110	0.0055	0.005	0.0055	0.004	0.0042	0.002
Ruggeri 140	0.0736	0.069	0.8624	0.559	3.6233	1.962
420A	0.0063	0.006	0.0063	0.004	0.0063	0.003
Fercal	2.3443	2.204	3.5339	2.289	3.6135	1.957
Egyéb fajták	1.1942	1.123	5.5897	3.621	3.8042	2.060
Összesen:	106.3791	100.00	154.3745	100.00	184.6771	100.00